

In de eerste helft van groep 3

Technisch leren lezen en spellen

Om een goede begrijpende lezer te worden, is het noodzakelijk om technisch vlot te leren decoderen. In groep 3 van de basisschool wordt hier veel aandacht aan besteed. Vrijwel nergens is de ontwikkeling zo groot en zichtbaar als in groep 3: kinderen komen binnen als 'grote' kleuters, vol verwachting over wat er komen gaat. Aan het eind van het jaar lezen ze boeken, maken ze sommen en voelen ze zich vooral heel erg groot. Toch komt dat leren lezen in groep 3 niet zomaar op gang. Daar gaat al het één en ander aan vooraf in de onderbouw.

Marita Eskes

(marita.eskes@expertis.nl)
is onderwijsadviseur op het gebied van taal/lezen en didactisch handelen bij Expertis Onderwijsadviseurs

In het kader van de doorlopende lijn is het voor de leerkracht van groep 3 heel belangrijk om te weten wat er aan voorafgaat, hoe de beginsituatie goed in kaart kan worden gebracht en welke zaken bijdragen aan een goede start. Dit kan latere leesproblemen voorkomen: een ons preventie is beter dan een kilo zorg.

Kennis van de leerlijn

Om als leerkracht in groep 3 een goede leesstart te kunnen realiseren voor alle leerlingen, is het van belang dat men zich afvraagt welke voorbereidende leesvaardigheden van belang zijn. Wat moet een leerling bij aanvang van groep 3 kunnen om een goede leesstart door te maken? Interventies vinden niet altijd vroegtijdig plaats, of de inhoudelijke focus is niet volledig. Wanneer leerkrachten uit groep 1, 2 en 3 samenhang kunnen aanbrengen in de leerlijn en besef hebben van hun impact op het leren lezen, motiveert dat om het gesprek met collega's aan te gaan over een doorlopende lijn. Er zijn drie zaken die in grote mate bijdragen aan lees-

succes in groep 3 (Vernooy, 2016):

- Fonologisch bewustzijn;
- Fonemisch bewustzijn;
- Letterkennis.

Fonologisch bewustzijn omvat vaardigheden op tekst- en zinsniveau, maar ook op het niveau van klankgroepen. Bijvoorbeeld het kunnen onthouden en nazeggen van een versje of rijmpje, een aantal woorden achter elkaar kunnen onthouden, rijmwoorden herkennen en beden-

ken, kunnen aangeven uit hoeveel woorden een zin bestaat en kunnen vertellen hoeveel klankgroepen een woord bevat. Fonemisch bewustzijn omvat vaardigheden op woordniveau: kunnen aangeven

dat 'kip' uit drie klanken bestaat (k-i-p) en dat je deze klanken kunt manipuleren: door de 'k' te veranderen in 'w' ontstaat 'wip' en door de 'p' te vervangen door 'n' horen we 'kin'. Ook het kunnen aangeven op welke plek een klank zich bevindt, valt onder fonemisch bewustzijn. Voorbeeld: 'Luister goed, ik zeg een woord: been. Hoor je de 'b' aan het begin, midden of eind van het woord?' Het fonologisch en fonemisch bewustzijn zijn voor spellers voor later leessucces (Vernooy, 2016). Leerlingen met een laag fonemisch bewustzijn en een lage letterkennis lopen een groter risico op een leesachterstand (Vernooy, 2016). Wanneer een leerkracht in groep 3 aan het begin van het jaar goed in kaart brengt welke leerlingen moeite hebben met voorgenoemde vaardigheden, kan hier direct aandacht aan worden besteed.

Letters leren

In de eerste schoolweek van groep 3 worden de eerste letters geleerd: bijvoorbeeld /k/, /i/ en /m/ wanneer met de 'Kim'-versie van *Veilig leren lezen* wordt gewerkt (Zwijsen, 2014). Het is van belang om met de (potentiele) risicolezers niet alleen de (nieuwe) letters extra te oefenen, maar in de eerste periode van het jaar óók aandacht te besteden aan het fonologisch en fonemisch bewustzijn. In de verlengde instructie bijvoorbeeld vijf minuten aandacht voor rijm, isoleren van klanken, synthetiseren van woorden en analyse van woorden, en de andere vijf minuten aandacht voor de recent aangeleerde letters of wellicht pre-teaching van de letters die komen gaan. Zo werkt de leerkracht niet alleen aan de leerstof die op dat moment centraal staat, maar ook aan de (onderliggende) vaardigheden die nodig zijn om automatisering van de klank-tekenkoppeling te realiseren en een goede synthese te bevorderen. Het aantal letters dat wordt aangeboden, wordt al snel uitgebreid. Dagelijks is aandacht nodig voor

Leerlingen met een laag fonemisch bewustzijn en een lage letterkennis lopen een groter risico op een leesachterstand

• Foto's: Wilbert van Woensel

Om als leerkracht in groep 3 een goede leesstart te realiseren voor alle leerlingen, moet die zich afvragen welke voorbereidende leesvaardigheden van belang zijn

herhaling van de letters die in die week centraal staan, maar óók de eerder aangeleerde letters. Veelvuldig en gespreid herhalen is essentieel en draagt bij aan het opslaan van kennis in het lange-termijngeheugen (Medina, 2011; Schmeier & Bootsma, 2018). Het herhalen van letters, lettergroepen en woorden draagt bij aan het verstevigen en vlotter kunnen oproepen en combineren van connecties, met als uiteindelijke doel automatiseren (Feys & Van Biervliet, 2010). Zonder vlotte herkenning van letters, kan immers geen woord worden gelezen. En dat is waar het uiteindelijk om draait: letters aan elkaar kunnen verbinden tot een woord. In de eerste helft van groep 3 zal synthese leiden tot het lezen van klankzuivere woorden, ofwel woorden die net zo worden uitgesproken als dat je ze leest. Pas in de tweede helft van het jaar komen woordcategorieën aan bod die anders klinken dan hoe je ze schrijft.

Zoemend lezen

Al snel nadat de eerste letters zijn aangeleerd, kunnen leerlingen hun eerste woorden lezen. Met letters als /k/, /i/, /m/ en /s/ kunnen al woorden worden gemaakt als 'kim', 'mik', 'sik', 'sim', 'is', 'ik'. Telkens komen er meer letters bij. Methoden die zijn gebaseerd op recent onderzoek, sturen aan op 'zoemend lezen', ook wel 'zingend lezen' genoemd. Dat houdt in dat leerlingen vanaf het begin wordt aangeleerd dat we letters aan elkaar vast kunnen verbinden, door ze te 'zoemen'. Dan

hoor je vanzelf welk woord er ontstaat. Stel dat er staat: 'ik mik'. Dan *modellt* de leerkracht hoe ze de letters 'aan elkaar vast' uitspreekt, zodat er klinkt: iiiikkkk mmmiiiiikkkk: ik mik! Direct beginnen met zoemend leren lezen voorkomt veel spellende lezers. Spellend lezen houdt in dat elke klank afzonderlijk hardop wordt gezegd, en deze klanken daarna pas aan elkaar worden verbonden. Zoals: m-i-k: mik. Als een leerling lang na moet denken over hoe een bepaalde letter ook alweer klinkt, is het werkgeheugen alweer vergeten welke klanken daarvoor zijn uitgesproken. Niet elke leerling 'hoort' daardoor welk woord hij leest. Door leerlingen zoemend te leren lezen, leren zij de aangeboden letters om te zetten naar klanken, deze direct samen te voegen en zo herkennen zij auditief eerder welke woorden zij lezen (Ehri, 2015). Belangrijk is dat het aanleren van letters en het leren synthetiseren niet ná elkaar plaatsvinden, maar hand in hand gaan. Leerlingen leren zo direct wat het achterliggende doel is van letters leren: woorden en zinnen kunnen lezen. Deze bottom-up-aanpak helpt om leerlingen zo snel mogelijk 'de leescode te kraken' (Feys & Van Biervliet, 2010).

Hakken en plakken

Als men aan leerkrachten in de onderbouw vraagt wat leerlingen in groep 1/2 zoal leren ter voorbereiding op het leren lezen, dan wordt vaak in één adem genoemd: 'hakken en plakken'. >>

Activiteit	Vaardigheid	Draagt bij aan een goede start van...
Hakken	Analyse	Leren spellen: klanken analyseren.
Plakken	Synthese	Technisch lezen: synthese is lezen.

Figuur 1 – Onderscheid tussen hakken en plakken

Afstemming tussen groep 2 en 3

Zinnen opdelen in woorden (stappen zetten of hoepels gebruiken bijvoorbeeld):

Ik wandel door het bos.

Woorden opdelen in klankgroepen (klappen of stokjes gebruiken bijvoorbeeld):

stok = stok wandel = wan-del wandelen = wan-de-len

Woorden opdelen in klanken (enkel klankzuivere woorden, een hakgebaar bijvoorbeeld):

bos = b-o-s ruit = r-ui-t sint = s-i-n-t straat = s-t-r-aa-t

Figuur 2 – Voorbeeld van afstemming rondom het gebruik van gebaren en materialen

Het is daarbij essentieel dat leerkrachten van groep 1/2 én van groep 3 weten waaraan deze vaardigheden bijdragen. Het 'hakken' gaat over een woord opdelen in klanken, ofwel analyseren. Dit draagt bij aan het leren spellen. Immers, wanneer een leerling in groep 3 'muis' moet schrijven, dan leert hij het woord op te delen in klanken:

m-ui-s. Daar worden de juiste letters bij gezocht in het geheugen, deze worden in de juiste volgorde opgeschreven en tot slot leert hij het woord na te lezen. Wanneer kleuters leren 'hakken', leren zij dus alvast om een woord auditief op te delen in klanken.

Het 'plakken' gaat om het samenvoegen van klanken tot een woord: het synthetiseren. Kleuters leren dat als de leerkracht 's-t-i-p' zegt, dit samengevoegd kan worden tot 'stip'. Het 'plakken' draagt daarom bij aan het leren lezen. De leerkrachten in de onderbouw kunnen ook met de leerkracht van groep 3 afstemmen om het 'plakken' al zoemend aan te leren. Het woord 'sssstttttiiiiipppp' wordt dus: stip. Zo wordt de zoemende leesstrategie auditief al bij de kleuters ontwikkeld. Belangrijk is vooral dat bij leerkrachten in groep 1/2 en groep 3 bekend is waar het 'hakken en plakken' aan bijdraagt en dat dit dus voorbereidt op twee verschillende vaardigheden: spellen én technisch lezen (zie ook figuur 1 op pagina 11).

In een goede doorlopende lijn van groep 1/2 naar groep 3 wordt tevens afgestemd welke gebaren en materialen worden gebruikt voor verschillende vaardigheden. Leerlingen moeten weten dat het opdelen van woorden in klankgroepen (wan-de-len) iets anders is dan een woord opdelen in klanken (b-o-s). Door vaste gebaren en materialen te gebruiken in groep 1/2 en 3 kan verwarring worden voorkomen (zie ook figuur 2 hierboven).

Een goede groepsinstructie

Het aanleren van letters en het (zoemend) leren lezen, krijgt in de eerste helft van groep 3 veel aandacht, en vraagt om expliciete instructie (Ehri, 2015; Schmeier, 2015; Vernooij, 2016). Expliciete instructie bij het technisch leren lezen houdt in dat de leerkracht eerst zelf vertelt welke nieuwe letter men leert, uitlegt hoe deze klinkt en eruitziet. Mogelijk worden hier instructiefilmpjes bij gebruikt, die methoden veelal aanbieden.

Het is van belang dat buiten de les om dagelijks een kwartier ruimte wordt gemaakt voor een 'lekker-leesmomentje', ofwel stillezen

Maar vertel het ook zélf. Leerlingen hebben een goed rolmodel nodig, zij moeten zien en leren hóe letters worden samengevoegd tot een woord. Daarna samen hardop oefenen: de klank bij de nieuwe letter wordt samen uitgesproken, het letterbeeld wordt ingeprent en nadat deze geïsoleerd aan bod is gekomen, wordt de nieuwe letter bijvoorbeeld samen met andere letters herhaald. Flitsen met software, letters opnoemen, leerlingen in tweetallen om de beurt een letter laten benoemen: actief inoefenen. Daarna woorden met de betreffende nieuwe letter samen hardop lezen, waarbij het van belang is dat niet enkel één leerling leest, maar álle leerlingen lezen. Daarna kunnen leerlingen in tweetallen oefenen. Vaak zien we in klassen terug dat om de beurt één leerling een rijtje letters of woorden mag lezen. Door dit gezamenlijk in koor te doen, of in tweetallen te laten oefenen, wordt de actieve leerhouding vergroot en maken álle leerlingen leeskilometers (Schmeier, 2015). De instructie en het samen inoefenen zijn het meest belangrijk in de les, het maken van werkboekopdrachten is ondergeschikt. Het leren van nieuwe letters, het zoemend leren lezen, het herhalen van eerder aangeboden stof moet de leidraad vormen voor een effectieve les.

Daarnaast is het van belang dat buiten de les om dagelijks een kwartier ruimte wordt gemaakt voor een 'lekker-leesmomentje', ofwel stillezen. Al snel, wanneer leerlingen over een grotere letterkennis beschikken, kan hier ook een kwartier duolezen of tutorlezen aan worden toegevoegd. Enkel instructie en inoefenen is niet genoeg, er moeten voldoende leesminuten op het rooster staan (Vernooy, 2007). Ook extra oefentijd voor risicolezers mag niet vergeten worden. Afwachten tot leerlingen 'aan lezen toe zijn' gaat niet op, hoe eerder men begint met het inzetten van effectieve interventies, hoe beter (Van der Leij, 2018; Vernooy, 2016). Dat het leren lezen niet wil vloten, zegt niet dat deze leerling direct een ernstig leesprobleem heeft. Leerlingen verschillen in tijd die nodig is om stof eigen te maken. Veel leesproblemen kunnen voorkomen of verholpen worden door al vroegtijdig extra met deze leerlingen te oefenen (Van der Leij, 2018; Vernooy, 2007; Vernooy, 2016; Vernooy, 2014).

Woorden correct spellen

Het doel is dat leerlingen korte woorden zo snel mogelijk leren decoderen en daarnaast klankzuivere, eenlettergrepige woorden kunnen spellen. Ondanks dat leerlingen verschillen in de tijd die zij nodig hebben om dit eigen te maken, loont het om kennis uit onderzoek te vertalen naar de praktijk. Zo snel mogelijk woorden schrijven in plaats van neerleggen in de letterdoos, is zo'n tip die bijdraagt aan het goed leren spellen van woorden in groep 3. Door te schrijven, moeten leerlingen de letters actief ophalen uit

Tips voor effectief handelen	
1.	Breng de beginsituatie goed in kaart: wie zijn er potentiële risicolezers?
2.	Creëer een goede doorlopende leerlijn van groep 2 naar groep 3, preventief van aard.
3.	Deel de leerlijn op in doelen per blok/periode, breng deze in kaart en creëer inzicht.
4.	Aandacht hebben voor letterkennis én fonemisch bewustzijn aan het begin van groep 3.
5.	De zoemende leesstrategie aanleren aan leerlingen.
6.	Voldoende tijd op het rooster: zo'n 400 minuten leesonderwijs in groep 3.
7.	Gebruik directe instructie bij de lesopbouw: veel <i>modelen</i> en begeleid inoefenen.
8.	Zorg voor veel herhaling van de eerder aangeboden leerstof.
9.	Naast de leesles verschillende activerende werkvormen inzetten.
10.	De letterdoos zo snel mogelijk aan de kant leggen: dagelijks een letter- en woorddictee inzetten waarbij leerlingen zelf schrijven.

Figuur 3 – Tien tips voor effectief handelen in de eerste helft van groep 3

het geheugen en gebruiken, daarnaast zie je als leerkracht al snel wie er letters spiegelen of omdraaien. Hoe eerder de leerkracht hier zicht op heeft, hoe eerder hij feedback kan geven en leerlingen kan aanleren om woorden correct te spellen (zie figuur 3 hierboven voor een overzicht van tips in de eerste helft van groep 3).

Literatuur

- Ehri, L.C. (2015). How children learn to read words. In A. Pollatsek & R. Treiman (Eds.), *Oxford library of psychology. The Oxford handbook of reading* (293-310). New York, NY: Oxford University Press.
- Feys, R. & Biervliet, P. van (2010). *Beter Leren Lezen*. Leuven: Acco.
- Leij, A. van der (2018). Kleuters preventief hulp bieden is pas echt kindvriendelijk onderwijs! *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 26 (3), 20.
- Medina, J. (2011). *Brein meester*. Amsterdam: Pearson Benelux.
- Schmeier, M. (2015). *Expliciete Directe Instructie*. Huizen: Pica.
- Schmeier, M. & Bootsma, M. (2018). Door oefening vaardig. *JSW*, 102 (9), 17-21.
- Vernooy, K. (2007). De meeste leesproblemen zijn kwaliteitsproblemen. *Praktijkids voor de basisschool*, 83 (1), 85-99.
- Vernooy, K. (2014). *Goed lezen doet er toe voor zwakke lezer*. Geraadpleegd op 11 juli 2018, op <https://didactiefonline.nl/artikel/goed-lesgeven-doet-er-toe-voor-zwakke-lezer>.
- Vernooy, K. (2016). *Opbouw taal/leeslijn telt voor succes!* Geraadpleegd op 11 juli 2018, op <https://didactiefonline.nl/artikel/opbouw-taal-leeslijn-telt-voor-succes>.
- Zwijzen (2014). *Veilig leren lezen, Kim-versie*. Tilburg: Zwijzen.

Maak jij al gebruik van HJK's digitale archief?

Meer dan
1.000
artikelen!

Als HJK-abonnee heb je onbeperkt toegang tot alle artikelen die sinds 2005 gepubliceerd zijn. Via ons digitale archief. Wanneer en waar je maar wilt. Via pc, laptop, tablet of mobiel.

Toegang krijgen tot HJK's digitale archief is heel makkelijk. Gebruik hiervoor de toegangscode die je iedere maand via mail ontvangt. Deze code staat ook in de inhoudsopgave van het blad vermeld.

Als abonnee heb je onbeperkt en kosteloos toegang. Wanneer, waar en hoe je maar wilt

HJK's digitale archief biedt een schat aan informatie (meer dan 1.000 artikelen)

Zoeken kan op artikel, jaartal, categorie en trefwoord

Benut je abonnement optimaal

Nieuwsgierig geworden? Zelf ervaren? Ga naar: www.hjk-online.nl/archief